



## 2

### SWALMMONDING EN TALUD DONDERBERG

Uit: B. Peters, G. Kurstjens & P. Calle. 2008. Maas in Beeld. resultaten van 15 jaar ecologisch herstel. Gebiedsrapport 3: Zandmaas. Bureau Drift, Berg en Dal ([www.drift.nl](http://www.drift.nl))/Kurstjens Ecologisch Adviesbureau, Beek-Ubbergen

Riviertraject: Maasplassen  
 Provincie: Limburg  
 Gemeente: Roermond, Beesel  
 Stad, dorp: tussen Wieler nabij Swalmen en Rijkel nabij Beesel  
 Start natuurherstel: in fasen vanaf 1990  
 Eigendom: Staatsbosbeheer, enkele delen nog particulier  
 Oppervlakte: 39 ha  
 Toegankelijkheid: niet toegankelijk, wel goed te overzien vanaf wandel- en fietspaden langs de randen

Soortgroep	Voor natuurherstel		Na natuurherstel		Beoordeling ontwikkeling
	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	waarvan op Rode Lijst	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	Waarvan op Rode Lijst	
Flora Swalmonding	10	5	26	9	
Flora Donderberg	28	19	12	5	(sterke achteruitgang)
Broedvogels	?	?	18-22	9-10	?
Dagvlinders *	?	?	23	1	
Libellen *	>4	0	16	1	
Sprinkhanen *	6	0	10	2	
Overige groepen					Bever, Das, Bempje, Kwabaal, Rivierdonderpad

## 2.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

Het natuurgebied Swalmmonding/talud Donderberg tussen Wieler en Rijkel maakt deel uit van het Natura 2000-gebied Swalmdal en omvat het deel dat tot het winterbed van de Maas behoort (figuur 2.1). De Swalm meandert hier door een oude Maasloop onderlangs het rivierduin van de Donderberg naar de Maas. Aan de oostzijde wordt het gebied over de volle lengte begrensd door een hoge terrasrand met lokaal kwelzones. Tussen de boerderij Hoosterhof en Wieler mondt de Teutebeek uit in de Swalm. Deze beek zorgt voor de afwatering van het zuidelijk deel van het natuurgebied Beesels Broek.

Het gebied werd rond 1800 geheel benut als hooi- en weiland (figuur 2.2) en is nooit als bouwland benut. Oude namen voor het gebied zijn Hoosterbroek en Neerbempt (stroomafwaarts van de Hoosterhof) en de Oude Maas ter hoogte van Wieler. In de smalle strook tussen de Swalm en Wieler groeide struweel of hakhoutbos.

In 1957 is de Maas ter hoogte van de Donderberg rechtgetrokken. De monding van de Swalm is toen verlegd: via een rechte loop in de deels gedempte oude Maasloop is de Swalm naar de nieuwe Maasloop geleid. In het kader van het project Beekmondingen Maas is de monding in 2006 weer naar zijn oorspronkelijke plaats verlegd, namelijk de oude Maasloop die de tegen de Donderberg aanschuurt. Hoewel de oevers van de Swalm vrijwel nergens zijn vastgelegd, vindt momenteel nauwelijks actieve meandering plaats. Het is opvallend dat de meeste meanders uit 1800 momenteel nog op vrijwel dezelfde plaats liggen. Dit heeft er mee te maken dat de Swalm door een oude rivierloop stroomt waar sedimentatie van klei uit de

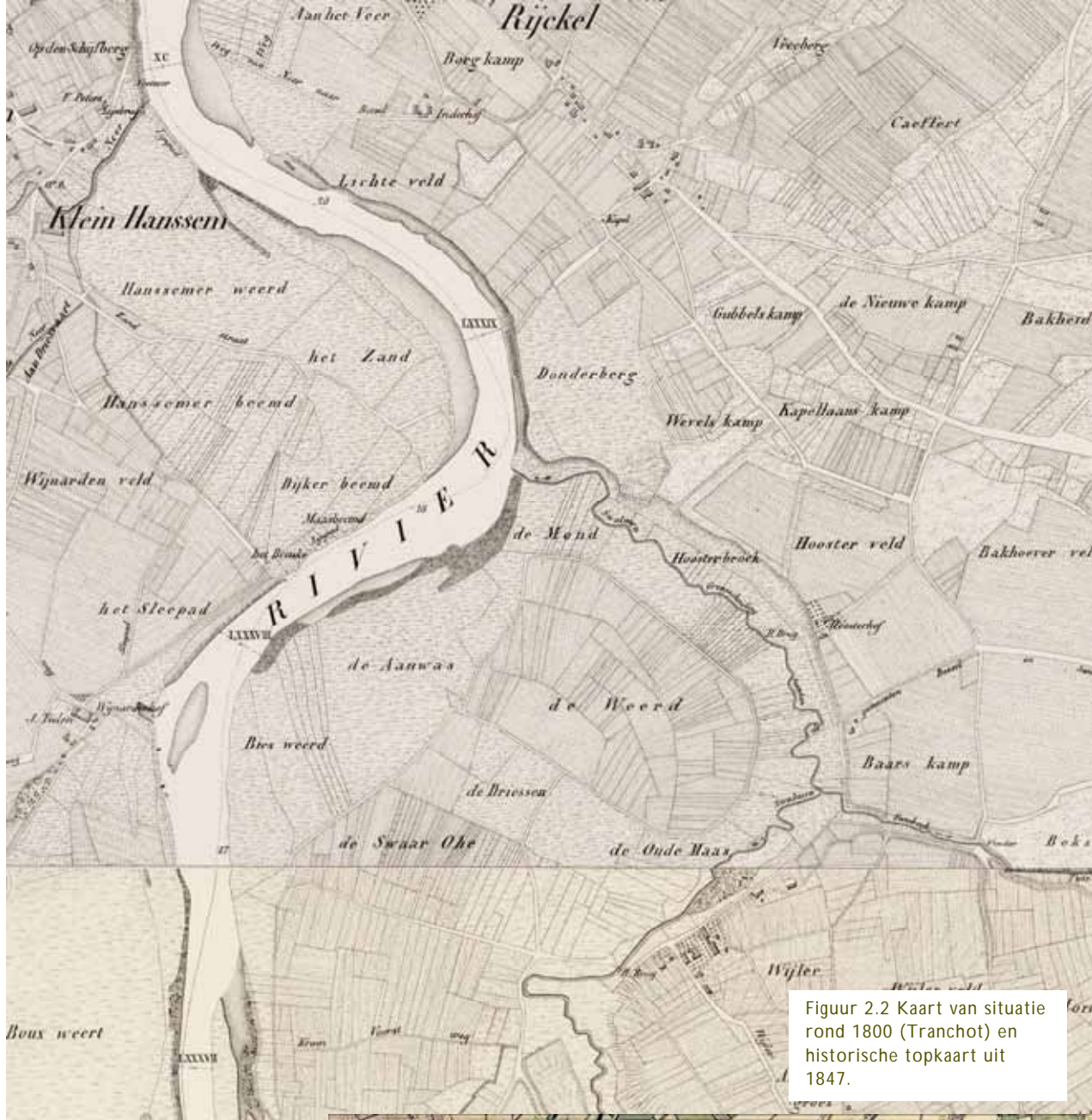


Droge taludrand van het Swalmdal met soortenrijke vegetatie.



Figuur 2.1 Overzichtskaart van het onderzoeksgebied. Het hele gebied maakt onderdeel uit van het Natura 2000 gebied Swalmdal. Een perceel is nog in agrarisch gebruik en is niet onderzocht.





Figuur 2.2 Kaart van situatie rond 1800 (Tranchot) en historische topkaart uit 1847.



Links: Lokaal zorgt de Swalm voor de afzetting van zandbankjes in binnenbochten.



---

Vanaf ca. 1990 zijn de eerste gronden in het Swalmdal bij Wieler aan Staatsbosbeheer overgedragen in het kader van de ruilverkaveling Beesel-Swalmen. Momenteel bezit zij het overgrote deel van de gronden van de Swalmmonding die begrensd zijn als Habitatrichtlijngebied. Voor de overdracht werden de meeste graslanden bemest en intensief agrarisch gebruikt.

## 2.2 INRICHTING

De volgende inrichtingsmaatregelen hebben plaatsgevonden:

- Bepanting van terrasranden aan weerskanten van de oude Maasloop waarin de Swalm meandert (medio jaren '90), daarbij zijn ook enkele populierenrijen en -bosjes geveld.
- Het zuidelijk en noordelijk deel zijn ingericht t.b.v. begrazing.
- Herstel oorspronkelijke monding in oude Maasarm en aanleg brug naar schiereiland (2006).

De Swalmmonding inundeert regelmatig met Maaswater tijdens hoge afvoeren op de rivier maar soms ook met beekwater.

Langs het talud van de Donderberg vindt lokaal erosie plaats van het rivierduin. Ook blijft er hier na hoogwater vaak veel aanspoelsel achter in het ooibos.

## 2.3 BEHEER

### 2.3.1 Deelgebied Swalmmonding

- Integrale seizoensbeweiding met runderen vindt plaats benedenstrooms van het bruggetje bij de Hoosterhof en bovenstrooms van de brug bij Wieler. De dichtheid bedraagt ca. 2,5 dier per ha. Voor de start met beweiding heeft hier ook enkele jaren inleidend maaibeheer plaatsgevonden;
- Maaibeheer (1 tot 2 x per jaar) vindt plaats op het door natte ruigten gedomineerde middentraject tussen de beide bruggen;
- Bestaande bosjes en struwelen kunnen zich verder spontaan ontwikkelen;
- Er vindt door het Waterschap geen onderhoud meer aan het riviertje, de directe oevers, sloten en voormalige ontwateringsgreppels plaats;
- Voor zover bekend is er geen oeverbeschoeiing aanwezig op dit traject.

### 2.3.2 Deelgebied Talud Donderberg

- Zuidelijk deel ontwikkelt zich spontaan tot zacht- en hardhoutooibos;
- Ook het noordelijk deel ontwikkelt zich spontaan. Door langdurige afwezigheid van begrazing is het (stroomdal)grasland volledig verruigd.

Links: nat beekdalmoeras in het mondingsgebied van de Swalm. Rechts: de weilanden langs de Swalm worden grotendeels beheerd met seizoensbeweiding. Op recent uit productie gehaalde agrarische percelen vindt tijdelijk een hooilandbeheer plaats.



## 2.4 RESULTATEN

### 2.4.1 Flora

#### Deelgebied Swalmmonding

##### *Situatie voor natuurherstel (t/m 1990)*

Van de situatie voor de start van het natuurherstel zijn de volgende gegevens bekend (o.a. Sissingh, 1942). In de kwelmoerassen rondom de Swalm kwamen Bittere veldkers, Bosbies, Dotterbloem en Holpijp voor. Voor de Swalm zelf wordt regelmatig het voorkomen van Vlottende waterranonkel opgegeven. Andere gemelde waterplanten zijn Drijvend fonteinkruid, Grote waterranonkel, Gewoon en Haaksterrenkroos en Pijlkruid. Uitgebreide vegetatieopnamen van de hooilanden van voor de landbouwintensivering ontbreken helaas.

Op de overgang naar de Donderberg zijn in 1980 soorten gemeld als Beemdkroon, Handjesgras, Kruisbladwalstro en Stijf vergeet-mij-nietje. Op de steilranden van de oude Maasgeul waarin de Swalm loopt, groeiden lokaal Echte kruisdistel, Gewone agrimonie, Kattendoorn, Kleine pimpernel, Knolboterbloem en Rapunzelklokje (o.a. de Gooijer & Kraak, 1981).

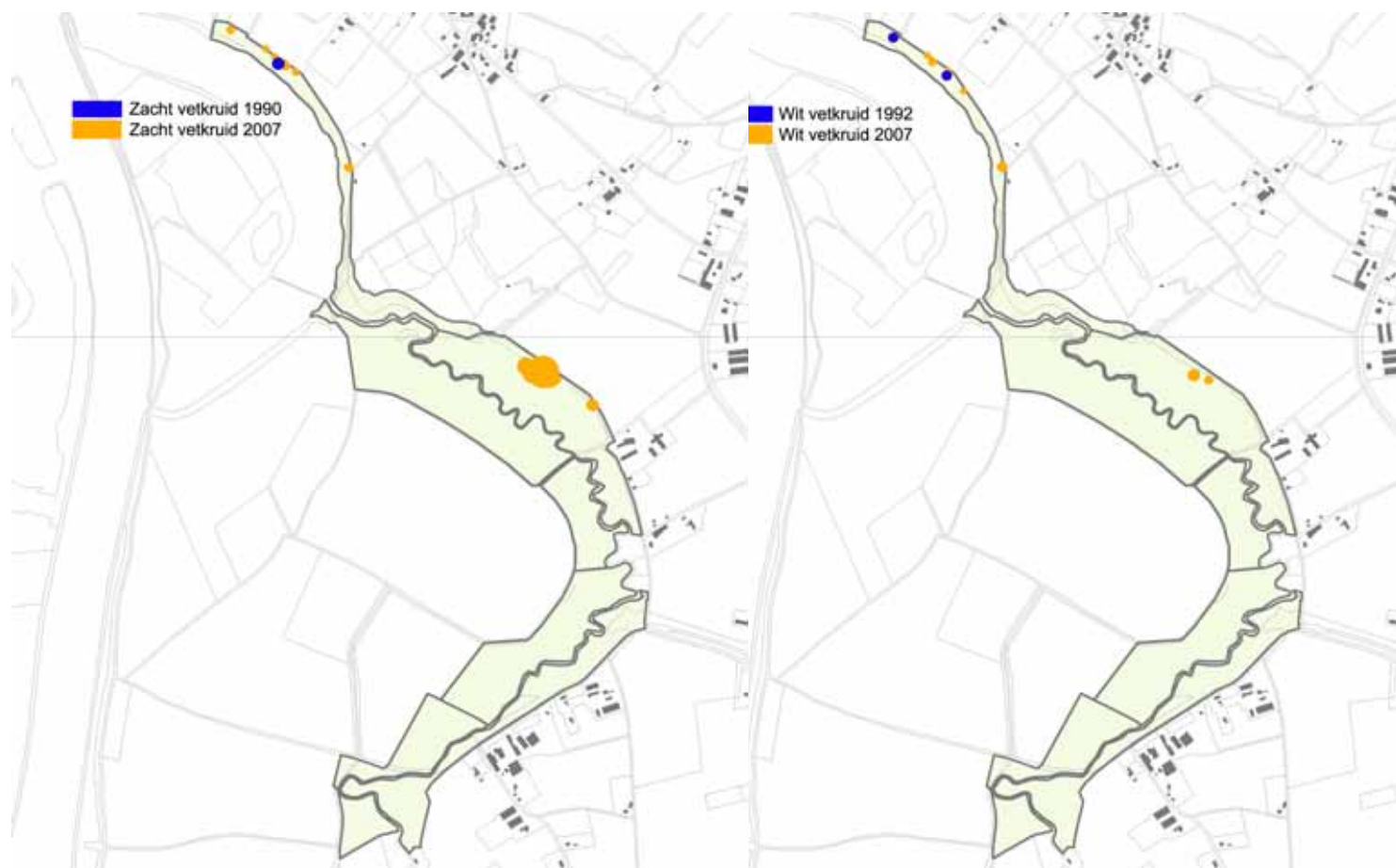
Geconcludeerd kan worden dat de vochtige kwelrijke graslanden in de Swalmmonding rond 1990 nog de nodige indicatieve soorten herbergden, maar dat in de drogere graslanden nauwelijks nog bijzondere soorten aanwezig waren door het intensieve landbouwkundige gebruik (figuur 2.5, tabel 2.1). Alleen langs de randen van het gebied hadden zich nog enkele soorten weten te handhaven (Vegetatiedatabank Alterra, Provincie Limburg, de Mars, 1996).

##### *Sinds natuurherstel (na 1990)*

In deze periode zijn geleidelijk steeds meer graslanden overgedragen aan Staatsbosbeheer met stopzetting van bemesting als gevolg. Onderzoek van Staatsbosbeheer (Bakker, 1996) en de Provincie Limburg in 1998 liet zien dat de



Figuur 2.3a. Verspreidingskaart van enkele soorten van schrale graslandvegetaties (Gestreepte klaver, Viltganzerik) in 1996 en 2007.

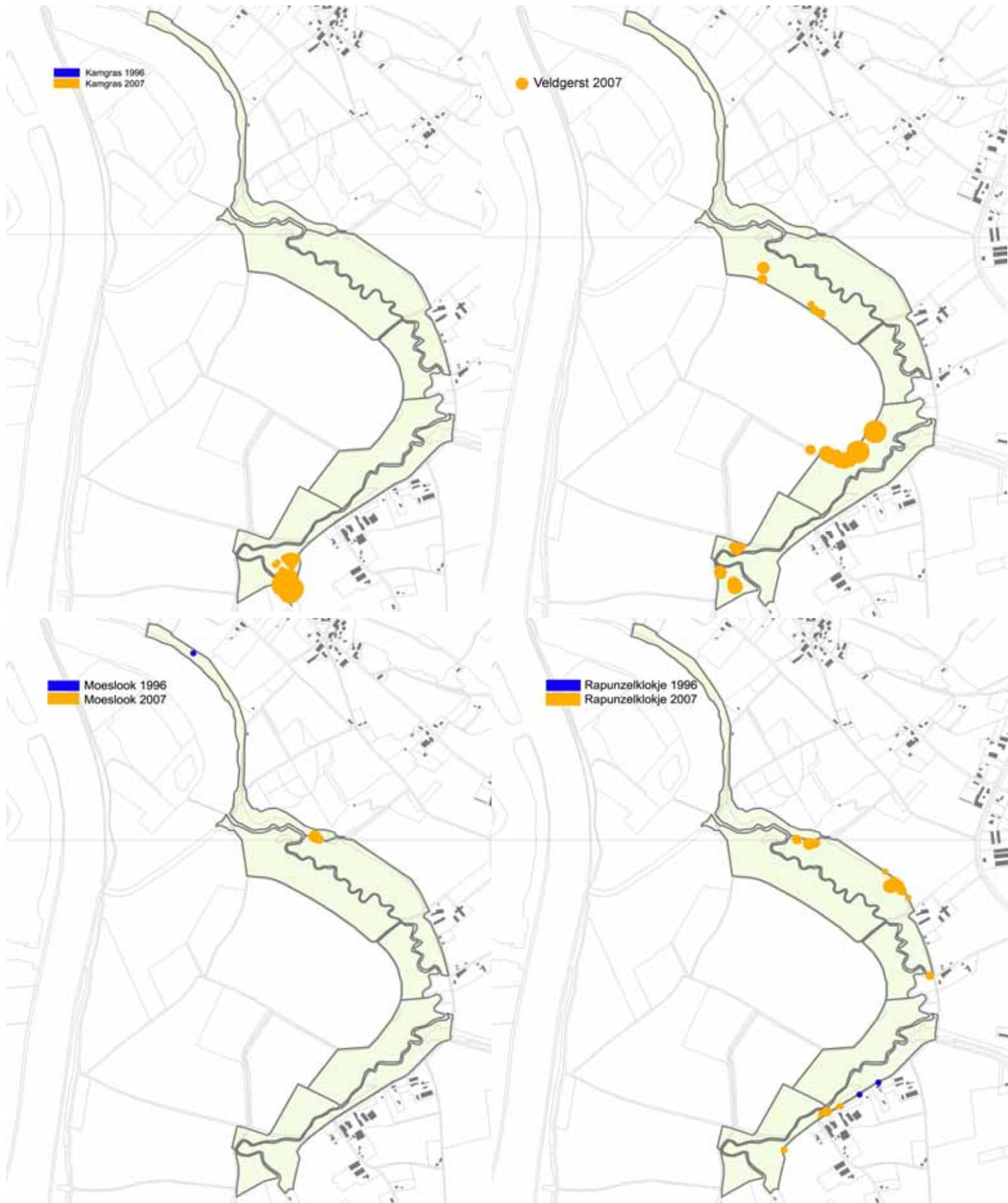


Figuur 2.3b Verspreidingskaart pioniersoorten van droge omstandigheden (Zacht- en Wit vetkruid) in 1996 en 2007.

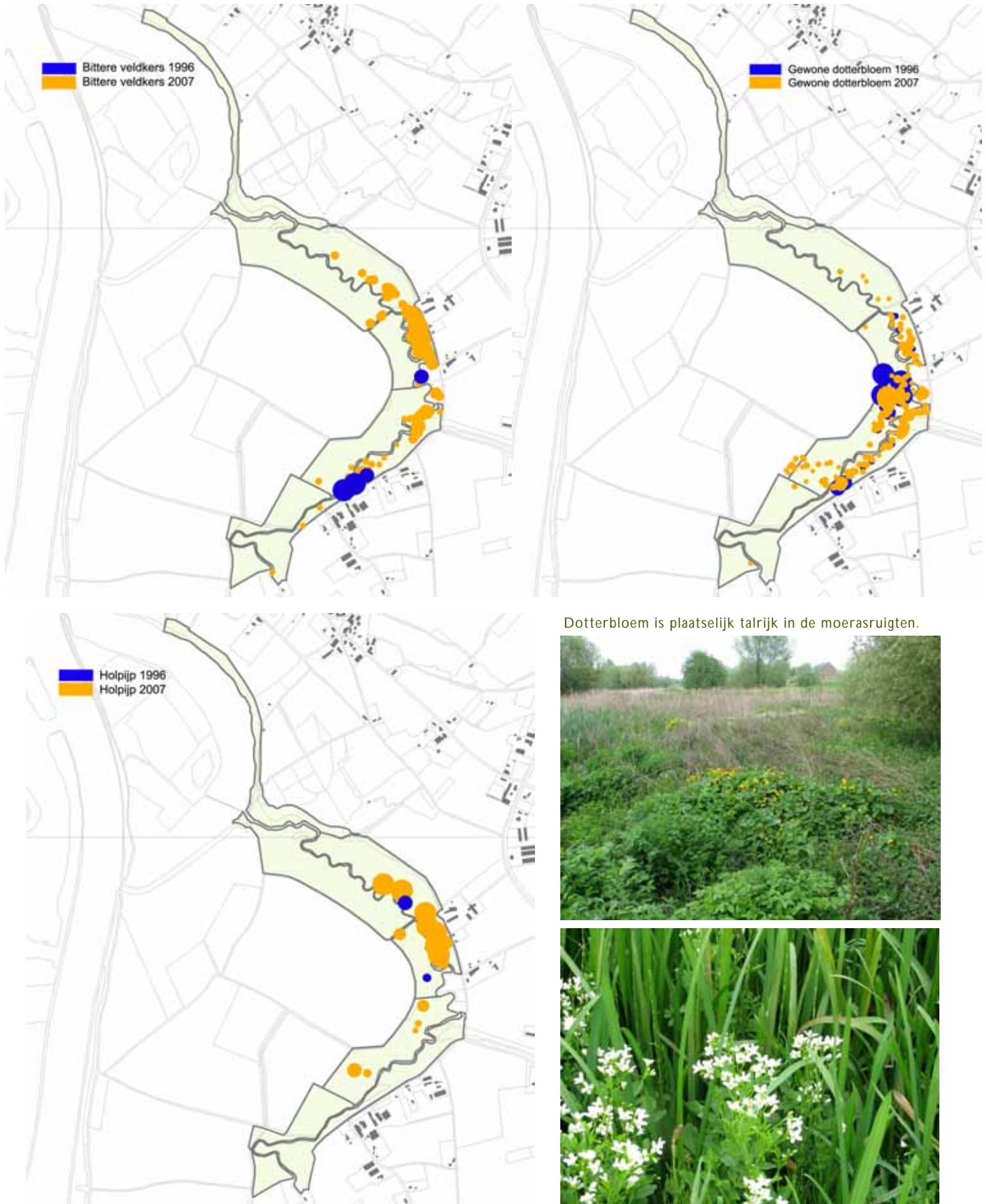
kwelsoorten nog steeds aanwezig waren. Ook wordt melding gemaakt van kenmerkende soorten als Grote pimpinel, Waterkruiskruid en Zeegroene muur. Grote pimpinel groeide in wegerm nabij het bruggetje bij Hoosterhof. Er is in 1996 en 1998 een voorzichtig herstel van de droge graslanden zichtbaar met zeer lokaal vestiging van soorten als Rapunzelklokje, Viltganzerik en Wit vetkruid. Het veldonderzoek in 2007 geeft een uitgewerkt beeld van het herstel van de droge stroomdalgraslanden op de taludgraslanden (figuur 2.3). Kamgras heeft zich tot nu toe alleen gevestigd in het weiland aan de zuidzijde van het gebied, terwijl Veldgerst een ruimere verspreiding heeft. Het meest soortenrijk is echter de overgang naar de terrasrand stroomafwaarts van de Hoosterhof. Daar is door erosie tijdens het hoogwater van januari 1995 een zandige bodem ontstaan waar veel droge stroomdalsoorten profijt van hebben gehad (Gestreepte klaver, Viltganzerik, vetkruiden). Op de overgang naar de Donderberg ontwikkelt zich lokaal een mooie zoom- en mantelvegetatie met o.a. Boskortsteel en Moeslook.

Het centrale gedeelte van de Swalmmonding bestaat grotendeels uit voedselrijke, onbegaasde ruigtes met in het vroege voorjaar veel Dotterbloem en later in het jaar Harig wilgenroosje, Liesgras, Moerasspirea, Moeras- en Tweerijge zegge. Minder frequent overstroomde delen met kwelinvloed herbergen soorten als Echte koekoeksbloem, Egelboterbloem, Waterkruiskruid, Zeegroene muur en op één plaats ook Schildereprijs en Voszegge. Figuur 2.4 laat zien hoe de verspreiding van kwelindicatoren is. Van deze soortgroep zijn Bittere veldkers, Gewone dotterbloem en Holpijp er qua bedekking en verspreiding duidelijk op vooruitgegaan. Meer richting de oude Maas komt plaatselijk Rijstgras voor langs permanent drassige laagtes (oude meanders) nabij de Swalm. In 2007 werd op dit traject van de Swalm geen Vlottende waterranonkel aangetroffen, terwijl de soort in 1996 nog een ruime verspreiding kende. Wel zijn lokaal Aarvederkruid, Schedefonteinkruid en Pijlkruid gevonden.





Figuur 2.3c. Verspreidingskaart van enkele soorten van schrale graslandvegetaties (Kamgras, Veldgerst) en zoomsoorten (Moeslook en Rapunzelklokje) in 1996 en 2007.



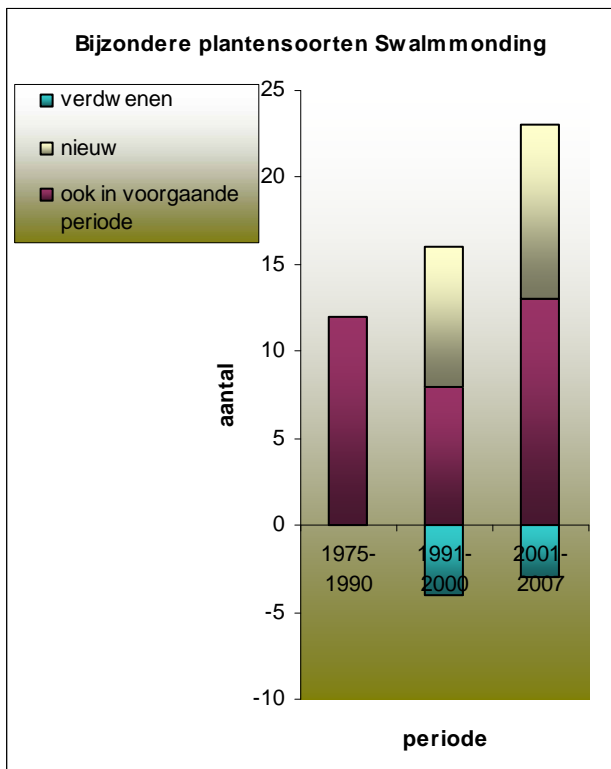
Dotterbloem is plaatselijk talrijk in de moerasruigten.



Bittere veldkers komt veelvuldig voor langs de oevers van de Swalm en op kwelplekken; de soort heeft zich dankzij het natuurherstel flink uitgebreid.

Figuur 2.4 Verspreiding van kwelindicatoren in 1996 en 2007: Bittere veldkers, Dotterbloem en Holpijp.





Figuur 2.5 Overzicht van de ontwikkeling van het aantal indicatieve plantensoorten in de Swalm-monding in de periode voor natuurontwikkeling, de periode 1990-2000 en 2001-2007.

Soortenrijk droog stroomdalgrasland op de terrasrand ten noorden van Hoosterhof op de overgang naar de Donderberg met soorten als Gestreepte klaver, Viltganzerik en Zacht vetkruid.

Veldgerst komt vooral aan de westzijde van de oude Maasloop veelvuldig voor.



Tabel 2.1 Voorkomende bijzondere plantensoorten voor en na natuurontwikkeling in het deelgebied Swalmmonding.

Soort	1975-1990	1991-2000	2001-2007
Beemdkroon	*		
Bittere veldkers	*	*	*
Bosbies	*	*	*
Dotterbloem	*	*	*
Gestreepte klaver			*
Gewone agrimonie	*		
Grote pimpernel		*	*
Holpijp	*	*	*
IJle zegge		*	*
Kamgras			*
Kattendoorn	*		*
Kleine pimpernel	*		
Kruisbladwalstro	*	*	
Kruipend zenegroen			*
Mierikswortel		*	
Moeslook			*
Rapunzelklokje	*	*	*
Rijstgras			*
Schildereprijs			*
Stijf vergeet-mij-nietje	*	*	
Veldgerst		*	*
Viltganzerik		*	*
Vlottende waterranonkel	*	*	*
Voszegge			*
Wilde marjolein			*
Wit vetkruid		*	*
Witte (Slanke) waterkers		*	*
Zacht vetkruid		*	*
Zomerfijnstraal			*

## Deelgebied Talud Donderberg

### 2.4.2

#### Situatie voor 1975

Het talud van de Donderberg was een beroemde locatie voor stroomdalflora en er zijn veel historische gegevens beschikbaar (o.a. van Sissingh uit 1942 en Cohen Stuart uit 1956/1957). Het was een van de soortenrijkste locaties in het Maasdal met maar liefst 28 indicatieve soorten waaronder 19 bedreigde soorten zoals Bevertjes, Dwergviltkruid, Goudhaver, Gewone agrimonie, Kleine pimpernel, Lathyruswikke, Ruige leeuwentand, Ruige weegbree, Smal fakkelgras, Stijf vergeet-mij-nietje, Tripmadam, Voorjaarsganzerik, Voorjaarszegge, Zachte haver en Zandwolfsmelk. Meer zuidelijk, waar het talud meer bebost was, werden in 1942 soorten als Boskortsteel en de zeldzame Dichte bermzegge aangetroffen.

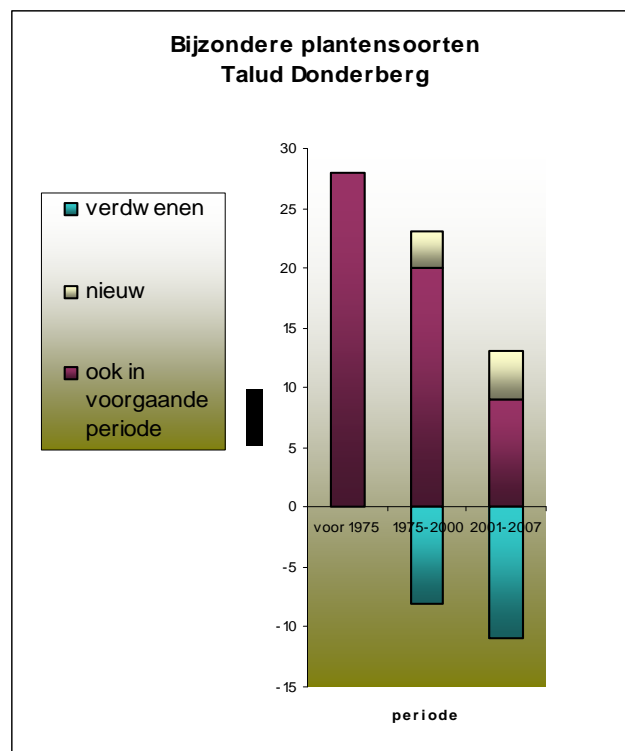
De soortenrijkdom had te maken met periodieke erosie van de terrasrand waardoor telkens nieuwe pionierssituaties op relatief kalkrijke leembodem voorhanden waren. Bovendien erodeerde de rivier de Donderberg waardoor tevens kalkarme rivierduinzanden aan het oppervlak kwamen.

#### Periode 1975-2000

Tijdens het onderzoek van Van Dijk e.a. in 1980 was er lokaal al sprake van een forse achteruitgang, vooral qua abundantie. Veel zeldzame soorten stonden er nog wel maar slechts in gering aantal. De bijzondere soorten die door hen werden gevonden waren: Beemdkroon, Gewone agrimonie, Grote tijm, Kleine pimpernel, Smal fakkelgras, Voorjaarsganzerik, Zachte haver en Zacht vetkruid. De

Tabel 2.2 Voorkomende bijzondere plantensoorten in het deelgebied Talud Donderberg.

Soort	Voor 1975	1975-2000	2001-2007
Beemdkroon	*	*	*
Bevertjes	*		
Bonte luzerne	*		
Bont kroonkruid			*
Boskortsteel	*	*	*
Dichte bermzegge	*		
Dwergviltkruid	*		
Gestreepte klaver		*	
Gewone agrimonie	*	*	
Goudhaver	*	*	
Grote pimpernel		*	
Grote tijm	*	*	*
Handjesereprijs		*	*
Handjesgras	*	*	
Kattendoorn	*	*	*
Kleine pimpernel	*	*	
Kruisbladwalstro	?	*	
Lathyruswikke	*		
Moeslook	?	*	
Rapunzelklokje	*	*	
Rijstgras			*
Ruige leeuwentand	*		
Ruige weegbree	*		
Sikkelklaver	*	*	*
Smal fakkelgras	*	*	
Stijf vergeet-mij-nietje	?	*	
Tripmadam	*		
Voorjaarsganzerik	*	*	
Voorjaarszegge	*		
Wilde marjolein			*
Wit vetkruid	*	*	*
Wollige munt			*
Zachte haver	*	*	
Zacht vetkruid	*	*	*
Zandwolfsmelk	*	*	



Figuur 2.6 Overzicht van de ontwikkeling van het aantal indicatieve plantensoorten op het talud van de Donderberg in drie tijdsperiodes.



onderzoekers schreven de achteruitgang toe aan het volledig ontbreken van beweiding danwel het juist intensieve gebruik in combinatie met bemesting (van Dijk e.a., 1984).

Onderzoek door de Provincie Limburg in 1990, 1992 en 1998 leverde een vergelijkbaar beeld op waarbij intussen ook steeds meer soorten bleken te zijn verdwenen waaronder Gewone agrimonie, Goudhaver, Grote tijm, Smal fakkelgras en Zachte haver. In 1992 werd overigens wel een exemplaar van de Zandwolfsmelk terug gevonden (Dickhaut e.a., 1993). Opvallend waren de meldingen van nieuwe bijzondere soorten als Gestreepte klaver, Grote pimpernel, Handjesereprijs en Moeslook in 1998 (zie ook figuur 3). Mogelijk hebben deze deels geprofiteerd van de forse rivierdynamiek tijdens de extreme hoogwaters van dec. 1993 en jan. 1995.

#### Periode 2001-2007

Het onderzoek in 2007 onderstreepte de ingezette negatieve trend nog eens duidelijk (figuur 2.6, tabel 2.2) en er konden slechts 13 indicatieve soorten worden genoteerd. De steilrand was vrijwel volledig verruigd door het jarenlang ontbreken van begrazing in combinatie met dikke pakketten aanspoelsel, die voor extra verrijking in de lage delen zorgen. Slechts lokaal groeien soorten als Beemd-kroon, Echte kruisdistel, Kattendoorn, Sikkelklaver, Wit en Zacht vetkruid (figuur 2.3). Er groeide nog één exemplaar Grote tijm. Handjesereprijs is niet gezien in 2007, maar is in 2003 nog wel gevonden (NHGL). Nieuwkomers waren o.a. Bont kroonkruid (talrijk) en Wilde marjolein. Langs de oude Maasarm groeit lokaal Rijstgras in aansluiting op de grote populatie rondom de plas Rijkelse Bemden.

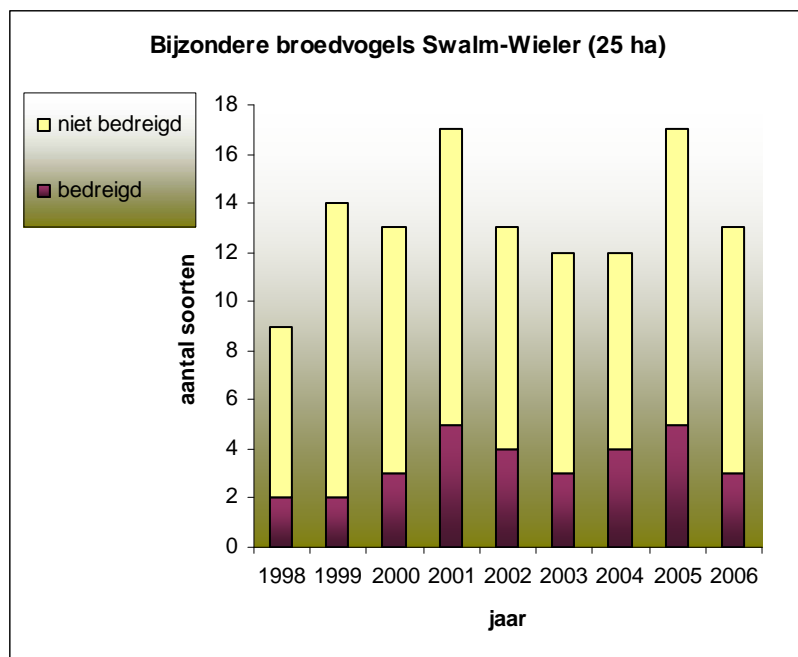
#### 2.4.3 Broedvogels

Zowel in 1992 als 1998 heeft de provincie Limburg het onderzoeksgebied geïnventariseerd op broedvogels. Daarnaast is een deel van de Swalmmonding, namelijk het centrale gedeelte tussen de beide bruggen tussen 1998 en 2006 jaarlijks onderzocht op broedvogels (figuur 2.7).

Bij vergelijking van de gegevens van het totale studiegebied van 1992 met die van 1998 valt een aantal zaken op. Gedurende deze periode is steeds meer agrarisch gebied omgevormd naar moeras door verwerving door Staatsbosbeheer. Vooral Bosrietzanger, Grasmus en Kleine karekiet zijn sterk toegenomen, terwijl het aantal territoria van soorten als Koekoek en Spotvogel duidelijk afnam. Bijzonder zijn de territoria van Buidelmees (1), Paapje (1) en Porseleinhoen (2) in 1998.

In 1992 zijn in het gehele onderzoeksgebied 22 bijzondere soorten vastgesteld waaronder 10 Rode Lijst soorten. In 1998 lag dat aantal iets lager (18 waarvan 9 bedreigde soorten). Actuele broedvogeldata van het gehele gebied ontbreken.

Analyse van de gegevens van het vaste meetnet in een deel van het Swalmdal laten het volgende beeld zien: een opvallend afname van de Grasmus versus een lichte toename van andere ruigte- en struweelvogels als Braamsluiper, Blauwborst, Geelgors, Rietgors en Sprinkhaanzanger. Bovendien houden bedreigde soorten als Koekoek, Spotvogel en Zomertortel goed stand – waar die elders scherp afnemen, de Spotvogel tevens in een hoge dichtheid van 3 tot 4 territoria per 10 ha.



Figuur 2.7 Overzicht van het aantal bijzondere soorten broedvogels van het vaste meetnet in een deel van het onderzoeksgebied Swalmmonding gedurende de tijd (bron: Provincie Limburg).

---

#### 2.4.4 Libellen

##### Voor natuurherstel (voor 1990)

De snelstromende Swalm was voor 1950 bekend om zijn rheofiele soorten waaronder zeldzaamheden als Beekrombout en Gaffellibel (beide in 1936) naast meer algemene soorten als Blauwe breedscheenjuffer en Weidebeekjuffer. De Gaffellibel kwam echter vooral in de beboste middenloop voor en is daar in 2006 herontdekt (Van Schaik & Geraeds, 2007).

Uit de periode 1970-1989 zijn drie soorten libellen gemeld waaronder 3 ex. van de Weidebeekjuffer in 1986. Het beeld van de soortenrijkdom is daarmee zeker niet geheel compleet. De waterkwaliteit van de Swalm benedenstrooms van Swalmen was in de jaren '70 zo slecht door afvalwaterlozingen (Tolkamp, 1999), dat voor verontreiniging gevoelige rheofiele soorten als Weidebeekjuffer vrijwel afwezig waren. Begin jaren '80 was meer stroomopwaarts de Bosbeekjuffer nog aanwezig in de Swalm (op de grens). In de benedenloop, stroomafwaarts van Swalmen werden de larven van de Weidebeekjuffer pas vanaf 1989 gevonden. Dit herstel volgde dus duidelijk op het staken van de lozingen op de Swalm na het gereedkomen van de rioolwaterzuiveringsinstallatie in Roermond (mond. med. Harry Tolkamp).

##### Sinds natuurherstel (1990-2007)

Gedurende de periode 1990-2004 zijn vier soorten langs de Swalm gemeld. Vanaf 1995 nemen de aantallen Weidebeekjuffers toe (tientallen) en worden ook de eerste Blauwe breedscheenjuffers weer waargenomen. Speciale vermelding verdient de waarneming van de eerste twee terugkerende Beekrombouts op 26 mei 2002. Inmiddels heeft zich weer een vast populatie in de Swalm gevestigd. Vanaf 1994 vertoont de soort een opvallend herstel in Limburg, eerst langs de Maas en later ook langs zijriviertjes als Roer en Niers (Ketelaar & Kurstjens, 2002).

Het onderzoek in 2007 leverde voor het eerst een compleet beeld op van de soortensamenstelling van de Swalmmonding. In totaal werden 15 soorten aangetroffen (figuur 2.8). Omdat in het onderzoeksgebied tal van watertypen ontbreken, ligt de soortenrijkdom niet zo hoog als bijv. in nabijgelegen natuurgebieden als de Asseltse Plassen. De dichtheid van enkele rheofiele soorten is echter aanzienlijk. Voor Weidebeekjuffer ligt dit in de orde van grootte van (aantallen in top van de vliegtijd) 100/ per 100 m. beek en oever en voor Blauwe breedscheenjuffer van 120/ per 100 m. beek en oever. Deze aantallen zijn exclusief de juffers die zich in de aangrenzende ruigten ophielden.

Andere algemeen voorkomende soorten zijn Kleine roodoogjuffer, Lantaarntje, Gewone oeverlibel en Bruinrode heidelibel. Daarnaast werd in een ruigte een vers exemplaar van de Zwervende heidelibel gezien op 17 augustus. Mogelijk is de soort afkomstig uit een tijdelijke inundatiepoel langs de Swalm of gaat het om een zwerver. In 2007 vond er een invasie plaats van deze soort. De Kanaaljuffer komt ook in de Swalm voor (Van Schaik & Geraeds, 2007) maar werd niet in het onderzoeksgebied gevonden. Dit heeft mogelijk te maken doordat er dit jaar nauwelijks drijvende waterplanten aanwezig waren (favoriete rustplaats van de mannetjes).

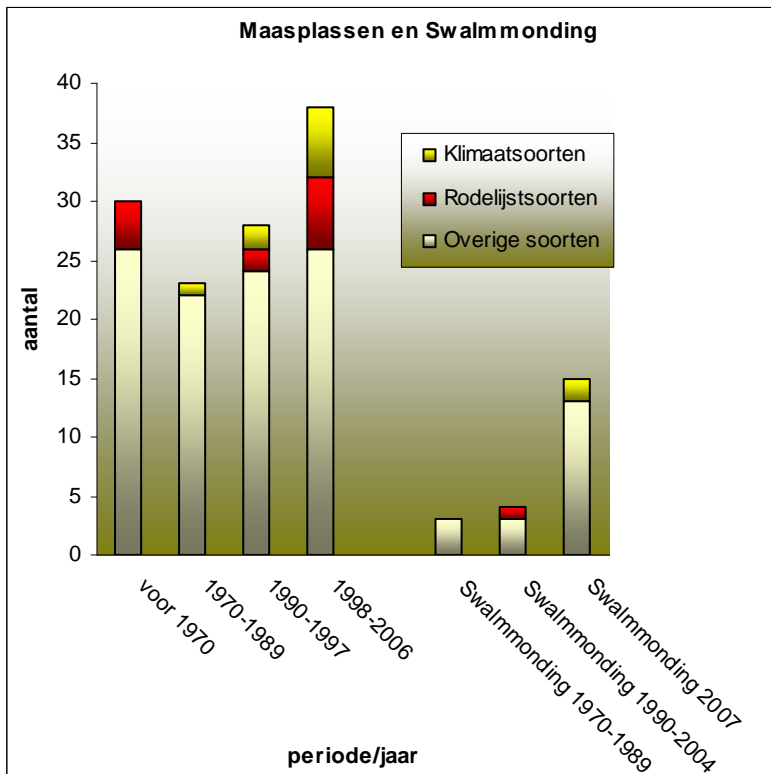
Waarschijnlijk is de Beekrombout in 2007 gemist daar deze soort in korte tijd uitsluipt en op dat moment niet alle terreinen tegelijk onderzocht konden worden (in 2007 was dat de periode rond 3 mei).

#### 2.4.5 Dagvlinders

##### Voor natuurherstel (periode 1970-1990)

Uit het archief van het NHGL zijn alleen enkele historische waarnemingen bekend van enkele algemeen verspreide soorten.





Figuur 2.8 Overzicht van het aantal soorten libellen langs de Maasplassen en in de Swalmmonding gedurende de tijd.

#### Sinds natuurherstel (1990-2007)

Zowel in 1997 als 1998 is het gebied goed onderzocht op dagvlinders. Er zijn toen 19 soorten gezien, waaronder 1 Rode Lijst soort (Groot dikkopje). Minder algemene soorten die werden aangetroffen waren o.a. Groentje (1 ex. langs de rand van de Donderberg), Koevinkje (3 ex.), Oranjetip en Zwartsprietdikkopje (talrijk).

In 2007 is met 18 soorten een vergelijkbaar aantal soorten aangetroffen als eind jaren '90. Er heeft echter een verschuiving plaatsgevonden. Nieuw zijn Boomblauwtje, Geelsprietdikkopje (1 ex. op 4 juni), Koninginnepage (1 ex. op 25 april) en Oranje zandoogje. Niet gezien in 2007 zijn Citroenvlinder, Groentje, Groot dikkopje, Koevinkje en Landkaartje. De soortenrijkdom van graslandvlinders is dus toegenomen in 2007 en ook de aantallen van Bruin zandoogje en Icarusblauwtje liggen in 2007 duidelijk hoger dan in 1997 en 1998. Zoomsoorten laten een dalende trend zien: zo lijken Groot dikkopje en Koevinkje verdwenen, maar mogelijk zijn ze in de wisselvallige zomer van 2007 gemist. Mogelijk heeft dit te maken met het vrijwel ontbreken van goed ontwikkelde zomen in het terrein door de relatief intensieve seizoensbeweiding en het hooilandbeheer. De vochtige delen langs de Swalm zijn voor dagvlinders vrijwel alleen geschikt als foerageergebied, maar op de overgang naar de Donderberg liggen grote potenties. Mogelijk vestigen kritische soorten als Bruin blauwtje en Hooibeestje zich in de toekomst in het gebied.

#### 2.4.6 Sprinkhanen

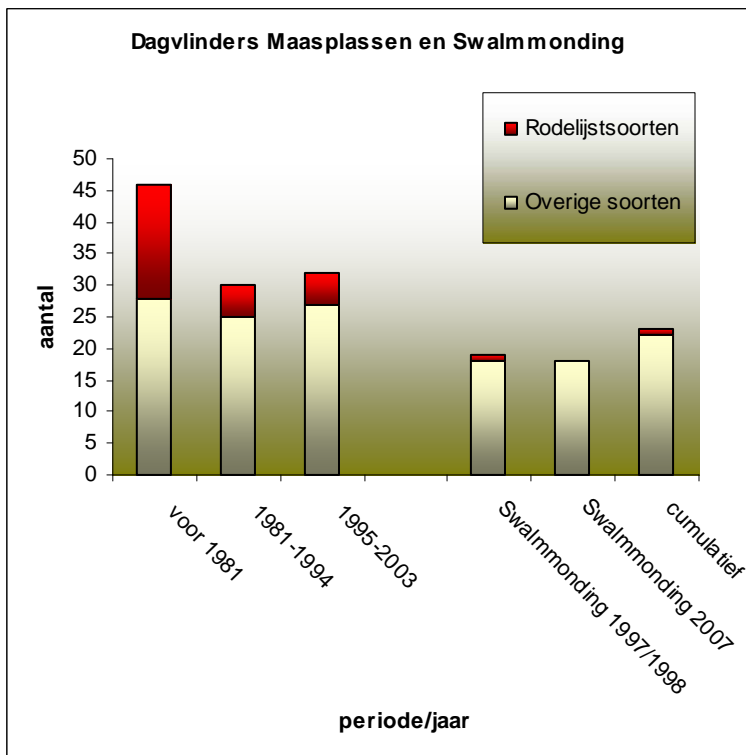
##### Voor natuurherstel (tot 1990)

Historische data zijn niet bekend.

##### Sinds natuurherstel (1990-2007)

Op grond van een inventarisatie in 1998 zijn zes soorten gemeld voor het gebied, waaronder de Boskrekkel langs de rand van de Donderberg.

Het onderzoek in 2007 leverde enkele bijzondere nieuwe ontdekkingen op in de vochtige kwelrijke graslanden en ruigten langs de Swalm. Er bleek een populatie van ca. 20-25 Moerassprinkhanen aanwezig te zijn evenals honderden Kustsprinkhanen. Op 24 juli 2006 was de aanwezigheid van beide soorten overigens reeds vastgesteld door Victor van Schaik van het NHGL. Het onderzoek in 2007 bracht aan het licht dat de Moerassprinkhaan echter beperkt is tot een specifieke kwelzone aan de westkant van de Swalm nabij



Figuur 2.9 Overzicht van het aantal soorten dagvlinders langs de Maasplassen en in de Swalmmonding gedurende de tijd.



Figuur 2.10 Verspreiding van de bedreigde Gouden en Moerassprinkhaan in de Swalmmonding.



Moerassprinkhaan.

Hoosterhof (figuur 2.10). Niet alle ogenschijnlijk geschikte plaatsen zijn gekoloniseerd, mogelijk breidt de soort zich de komende jaren verder uit. Daarnaast werden op 25 juli 2007 in de noordwesthoek van het terrein 5 ex. Gouden sprinkhaan aangetroffen. Langs de Donderberg zijn in augustus enkele Boskrekels gehoord.

#### 2.4.7 Overige soorten

Ondanks gericht onderzoek is de streng beschermde Zeggekorfslak niet in het onderzoeksgebied aangetroffen. Meer bovenstrooms richting de ruïne de Ouborch komt de soort wel talrijk voor in vegetaties met Moerazzegge in de ondergroei van elzenbroekbos (Kuiters e.a., 2001).

#### 2.4.8 Amfibieën en reptielen

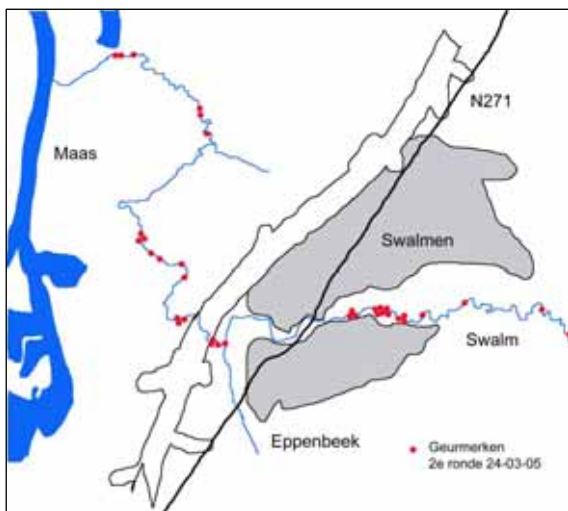
Uit het archief zijn geen waarnemingen bekend. Tijdens het onderzoek in 2007 zijn wel ca. 25 Bruine kikkers gemeld van de in het gebied aanwezige inundatiepoeltjes en kwelplasjes. De waarneming van een juveniel geeft aan dat de soort zich ook voortplant, maar de populatieomvang zal zeer bescheiden zijn. De snelstromende Swalm vormt geen geschikt leefgebied voor amfibieën.

#### 2.4.9 Vissen

In de jaren '90 zijn maar liefst 20 vissoorten op het traject van de Swalm gevangen dat binnen het onderzoeksgebied ligt. Hiertoe behoren acht rheofiele soorten: Barbeel, Beekforel, BERPJE, Kopvoorn, Kwabaal, Rivierdonderpad, Riviergrondel en Serpeling. Vooral BERPJE, Kopvoorn en Rivierdonderpad zijn relatief talrijk. Naast deze stroominnende soorten zijn eurytope vissoorten als Baars en Blankvoorn algemeen.

#### 2.4.10 Zoogdieren

Het gebied wordt bewoond door Bever en Das. Bevers komen sinds 1999 op dit traject van de Swalm voor. Vooral na de bijplaatsing van bevers vanaf 2002 is het aantal exemplaren gestegen en in 2005 was er sprake van minimaal twee territoria langs het Nederlandse deel van de Swalm (Kurstjens, 2005). Op basis van geurmerkonderzoek is toen geconcludeerd dat de grens tussen het westelijke en oostelijke territorium in het dorp Swalmen lag (zie figuur 2.11). In 2007 zijn er (bij)burchten (holen) aangetroffen vlak voor de monding van de Swalm en in het zuidelijke beboste deel van het talud van de Donderberg. Er ligt één grote dassenburcht in het talud van de Donderberg stroomafwaarts van Hoosterhof.



Figuur 2.11 Verspreiding van geurmerken van bevers langs de Swalm in 2005. De Swalmmonding maakte toen onderdeel van het westelijk territorium dat zich tot aan het dorp Swalmen uitstrekte (uit: Kurstjens, 2005).



Uit het NGHL bestand zijn geen vleermuiswaarnemingen bekend van de Swalmmonding. Langs de oude Maasarm in de Hanssummerweerd zijn bij eenmalig bezoek in 1998 Laatvlieger en Watervleermuis vastgesteld.

De aanwezigheid van Waterspitsmuis is niet gemeld uit het onderzoeksgebied, hoewel er voor deze bedreigde soort geschikt biotoop aanwezig is (kwelmoeras). Gericht onderzoek is gewenst.

## 2.5 WERKING VAN NATUURLIJKE PROCESSEN

### 2.5.1 Spontane ontwikkeling

Er is vrij veel ruimte voor spontane ontwikkeling. Een uitzondering hierop vormen de hooilandpercelen in het natuurgebied en de nog agrarisch benutte percelen binnen het Natura 2000 gebied.

### 2.5.2 Hydromorfologische processen

Overstromings- en sedimentatieprocessen krijgen in de Swalmmonding alle vrijheid, de oevers van dit riviertje zijn vrijwel nergens vastgelegd. Daar waar de oude Maasarm tegen de Donderberg aanschuurt, is de oever grotendeels vastgelegd met stortsteen.

### 2.5.3 Begrazing

Momenteel is er sprake van perceelsbeheer met intensieve seizoensbeweiding door runderen, maaibeheer en spontane ontwikkeling (in bosjes langs de Swalm en over de volle lengte van het talud van de Donderberg).

### 2.5.4 Kwel

Uittredend kwelwater is een belangrijk proces in de Swalmmonding, hetgeen goed tot uiting komt in de vegetatie. In de omgeving van de Teutebeek liggen ook enkele bronnen in de terrasrand (de Mars, 1998).

Procesbarometer

proces	ruimte voor processen	
	← tegenwerking	→ ruimte
	redelijk veel	redelijk veel
	beperkt	beperkt
	0	
Spontane ontwikkeling	[Barometer: 0 to 100]	
Hydromorfodynamiek	[Barometer: 0 to 100]	
Begrazing	[Barometer: 0 to 100]	
Kwel	[Barometer: 0 to 100]	

## 2.6 CONCLUSIES

### 2.6.1 Natuurwaarden

Landschappelijk is het gebied een verademing in vergelijking met veel andere locaties in het Midden-Limburgse plassenengebied. Dit komt vooral door de ononderbroken overgang van het Maasdal naar de hogere gronden.

Een groot deel van het Natura 2000 gebied Swalmmonding ontwikkelt zich in de goede richting door de stapsgewijze verwerving van agrarische percelen vanaf 1990. Naast kwelindicerende flora (Bittere veldkers, Gewone dotterbloem en Holpijp) hebben vooral stroomdalsoorten geprofiteerd van het natuurherstel waaronder Gestreepte klaver, Moeslook, Veldgerst en Viltganzerik. Langs het noordelijk deel van het talud van de Donderberg is de rijke stroomdalflora echter gedecimeerd door het jarenlange gebrek aan begrazing, maar er zijn wel goede mogelijkheden voor herstel.

Van het natuurherstel hebben Bever, rheofiele libellen (Beekrombout) en vochtminnende sprinkhanen (Moerassprinkhaan) geprofiteerd. De stroomminnende

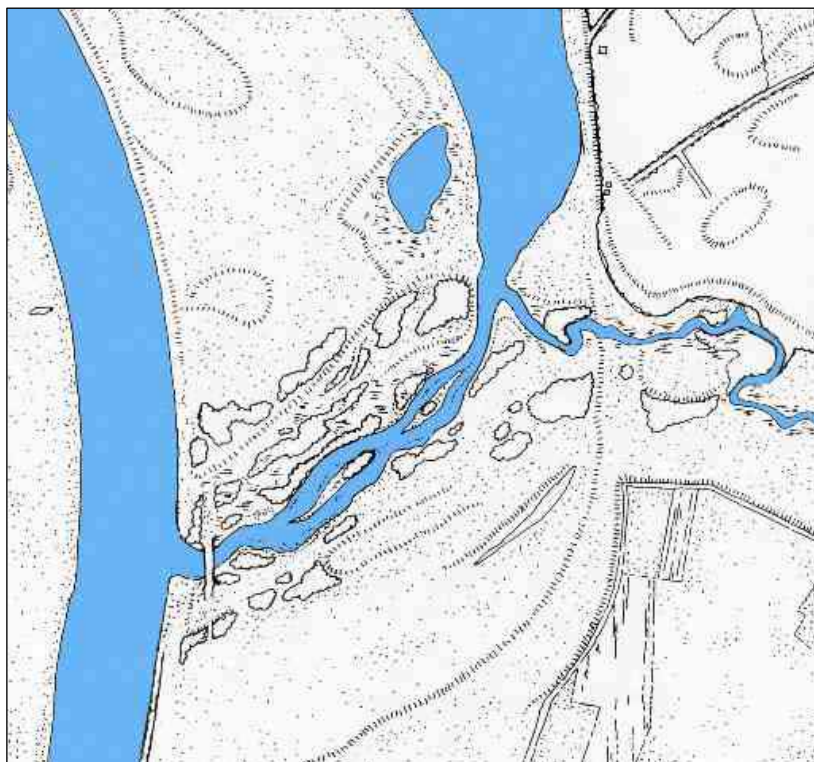
Weidebeekjuffer en Blauwe breedscheenjuffer komen in hoge dichtheden voor. De diversiteit aan dagvlinders is nog niet verbeterd. Zoommantelsoorten als Groot dikkopje en Koevinkje zijn verdwenen, terwijl meer bijzondere graslandvlinders als Bruin blauwtje en Hooibeestje nog afwezig zijn.

Bedreigde broedvogels als Koekoek, Spotvogel en Zomertortel handhaven zich vooralsnog goed. Geconcludeerd kan worden dat het natuurherstel succesvol verloopt, maar dat herstel van extensieve begrazing op het talud van de Donderberg dringend gewenst is voor stroomdalflora.

Ook voor (rheofiele) vissen als Bempje, Kopvoorn en Rivierdonderpad is de Swalmmonding van groot belang.

### 2.6.2 Ideeën en Aanbevelingen

- Herstel van extensieve begrazing op het talud van de Donderberg (vanaf winter/voorjaar 2008)
- Het grootste deel van de Swalmmonding (benedenstrooms van de brug bij Wieler) kan als integrale begrazingseenheid worden beheerd. Deze eenheid kan ook het talud van de Donderberg omvatten en op termijn worden aangesloten op de Rijkse Bemden;
- Verwerving van het bos op de Donderberg o.a. als hoogwatervluchtplaats voor grazers. Een andere optie is het maken van afspraken met huidige eigenaren. Omvorming van het gesloten cultuurbos naar een halfopen begraasd structuurrijk natuurbos. Het is een van de weinige locaties in het Maasplassengebied waar een goede verbinding tussen de rivier en de hogere gronden kan worden gerealiseerd.
- Herstel van de gedempte Maasloop (waardoor de Swalm tot 2006 stroomde) door deze om te vormen naar een brede hoogwatergeul, mede ter verbetering van de lokstroom richting de Swalm voor vissen (zie inrichtingsschets in figuur 2.12)
- Verwerving van agrarische enclave binnen Natura 2000 gebied, deze enclave ondervindt natschade van het feit dat de Swalm zelf niet meer onderhouden wordt



- Verwijderen van stortsteen langs de oude Maasarm ter hoogte van de Donderberg
- Evt. deels dichtschuiven van oude ontwateringsgreppels t.b.v. verdere vernatting en verwijderen van evt. achtergebleven paaltjes of puin waarmee de oever van de Swalm is vastgelegd.

Figuur 2.12. Inrichtingsschets voor omvorming voormalige Maasgeul (bron: Taken Landschapsplanning bv).